

1911–1996

Fitzroy Maclean

Příběh Jamese Bonda

Spisovatele Iana Fleminga k vytvoření „agenta s povolením zabíjet“ nesporně inspiroval jeho blízký přítel Fitzroy Maclean. Skotský diplomat a voják se smyslem pro humor, typicky britským šarmem a přímočarostí se stal hybatelem hned několika zásadních okamžiků druhé světové války, které zachytil ve svých pamětech „Výpravy na Východ“

AUTORKA Anna Potocká

Fitzroy Maclean se narodil v roce 1911 do proslulého skotského klanu Macleanů, sídlícího na hradě Duart na Vnitřních Hebridách, z něhož vzešlo mnoho významných vojáků a dobrodruhů. Jakožto příslušníka zámožné rodiny ho čekala prestižní studia na Etonu a Cambridge. Už tehdy se u něj projevil rodový rys – vzdorovitost a touha po dobrodružství. Po absolvování univerzity odstartovala jeho kariéra v diplomatických službách. První zastávkou jazykově nadaného gentlemana se stala předválečná Paříž, na niž vzpomínal: „Velké oficiální večere, na které se chodilo ve fraku a s řády. Ty nejlépe oděné ženy, to nejlepší jídlo, to nejlepší víno, to nejlepší brandy na světě. Oslavy v restauracích. Dýchánky v nočních klubech. Týden po týdnu, měsíc po měsíci. Přijemný životní styl, nicméně pokud jej člověk vede nepřiměřeně dlouho, nevyhnutelně skončí chronickými potížemi s játry, ne-li něčím horším.“ Mladý dobrodruh se zkrátka v zahálčivé a bonvivánské pařížské službě nudil, proto požádal o přeložení do Ruska. Jeho nadřízení mu s pozdviženým obočím rádi přání splnili, neboť do Sovětského svazu se žádní diplomaté nehnali.

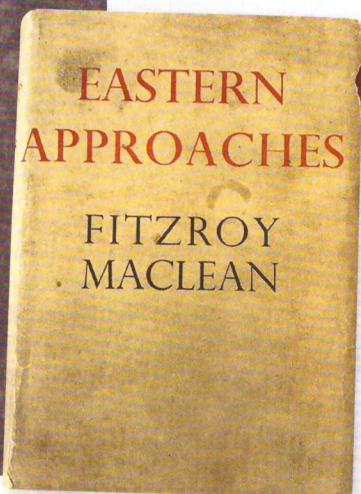
ASIJSKÁ DOBRODRUŽSTVÍ

V únoru 1937 Maclean vyrazil do Moskvy: „Těsně před půlnocí jsme za sebou zanechali poslední polské nádraží a opět jsme se ponořili do temných borových lesů. Po obou stranách tratě se vysoko vršil sníh a bílá pokrývka se matně rozprostírala pod stromy. Náhle jsem oknem spatřil, že se blížíme k vysokému plotu z ostnatého drátu zalitému světlem a v rozestupech přerušovanému strážními věžemi, z nichž vyčnívaly kulometry. Vlak zpomalil a pak projel vysokým dřevěným obloukem s velkou pěticípou rudou hvězdou. Byli jsme v Rusku.“

Do SSSR přijel Maclean v době, kdy se rozbíhaly masivní čistky v armádě a sovětsští činovníci postupně odmítali, být jen na chvíli, mluvit s cizinci, protože to mohlo

« První vydání Macleanových pamětí „Výpravy na Východ“ z roku 1949

⤴ Fitzroy Maclean v době druhé světové války

Hrad Duart,
rodové sídlo Macleanů

Fitzroy Maclean

1911

narodil se v Káhiře

1933

vstoupil do diplomatických služeb

1934

byl určen na ambasádu v Paříži

1937–1939

působil jako diplomat v SSSR

1939

kandidoval v parlamentních volbách

1941

zvolen poslancem za Lancaster, vstoupil do armády

1942

působil v severní Africe, kde se vyznamenal v akcích SAS
přesunul se na Střední východ

1943

byl povolán do Jugoslávie, aby zajistil kontakt s Titovými partyzány

1945

opustil Srbsko a vrátil se do vlasti

1949

poprvé vyšly jeho paměti *Výpravy na Východ*

1959–1974

poslancem Dolní sněmovny

1991

zajišťoval dodávky humanitární pomoci do Jugoslávie

1996

zemřel v anglickém Hertfordu

pozorným členům publika dramaticky odhalila povědomé rysy a mohutný povislý knír vyčuhující za černým sklem malého okénka vysoko pod stropem soudní síně.

OKLIKOU K SAS

Z moskevského dramatu Macleana vytrhl začátek druhé světové války. Okamžitě chtěl narukovat do britské armády, což mu ale znemožňovala jeho profese, neboť byl svázán závazky vůči diplomatickému sboru. Proto se uchýlil k originálnímu podfuku: předstíral, že chce vstoupit do

VE STÍNU STALINA

V březnu 1938 se v Moskvě odehrál ostře sledovaný monstrproces proti Nikolaji Bucharinovi, Genrichu Jagodovi a dalším členům takzvané pravice, které Stalin vinil ze spikleneckví, osnování jeho vraždy a plánů vydat části sovětského území cizím mocnostem. V mrazivém počasí Maclean nemohl cestovat, a tak procesy od začátku do konce sledoval přímo v soudní síni. Po celých deset dní podrobně sepsoval jedinečnou zprávu, kterou později předložil Londýnu. Popsal v ní vypjaté chvíle dramatického divadla, účinky „vyšetřovacích metod“ na obžalované, proslovy i to, jak se se stoupajícím napětím postupně všichni obvinění přiznali, mezi posledními po krutém mučení i sám Jagoda.

Maclean jedinečným způsobem zhodnotil sovětskou mentalitu, která podle něj dala

podobným monstrprocesům život. Stalinská věrchuška, v podstatě špička inteligence (bývalí revolucionáři a ideologové), žila tou dobou už několik desítek let v prostředí a ovzduší „totální konspirace“ a propagandy, a i po neabsurdnějších obviněních, která proti ní její vlastní mašinerie vznesla, zůstávala oddaná ideologii. Sám „nejvyšší loutkář“ Stalin byl podle Macleana vykonstruovanému divadlu přítomen: „O tom, že soudní proces se zájmem sleduje, existoval přímý důkaz, neboť nešikovně nasměrovaná oblouková lampa v jisté chvíli

měl koordinovat
150 000
TITOVÝCH
PARTYZÁNŮ

znamenat přímou jízdenku do gulagu. Život diplomatů se tak omezil jen na teritorium ambasád, Rusy prakticky nevidali. V tíživé atmosféře, která nemohla být vzdálenější živé Paříži, Maclean začal uskutečňovat svůj plán poznat „obyčejného ruského člověka“. Naučil se rusky a pokoušel se cestovat po zemi, nejprve bez povolení, potom se svolením, ale v doprovodu „tajných“.

Lákala ho Sibiř a Střední Asie, kde navštívil Kazachstán, Uzbekistán i cholera zamořený Afghánistán. Jednalo se o místa, která byla v té době cizincům zcela nepřístupná. Učinil tak za značného osobního rizika, což se mu hned při první cestě do Tatarstánu málem vymstilo: „*Než jsem si stačil uvědomit, co se děje, díval jsem se do hlavní pistole a pultu pušek. „Ruče vzhůru,“ pronesl důstojník a já hbitě uposlechl. Poněkud trapné pauzy, která se pak rozhostila, jsem využil k tomu, abych svému uchvatiteli, úskočně působícímu drobnému Tatarovi, vysvětlil, že jsem diplomat, takže mě nemůže zatknout. Zeptal jsem se ho, jestli ví, co je to diplomat. V jeho hloupém obličejí se náhle rozhostil počuchlý výraz a odpověděl, že to ví moc dobře, a že pokud se s ním budu dohadovat, zastřelí mě hned na místě a nebude s tím otálet až do našeho návratu. Řekl jsem mu, že kdyby to udělal, důsledky by pro něj byly velmi nepříjemné, a on opáčil, že pro mne ještě víc. Tento argument zněl přesvědčivě a skličně jsem zmlkl.*“

Během svých výprav za poznáním zažil Maclean mnohá dobrodružství, v nichž nechybělo vyskakování z jedoucího vlaku, mrznutí na korbách nákladů ani unikání agentům NKVD. Při tom všem si ale stále dokázal zachovat typický humor a ironii, jak vyplývá z jeho pamětí. Nakonec vždy doputoval zpět do Moskvy, aby se vykoupal a ve fraku opět vyrazil na recepci k tomu či onomu velvyslanci...

» Kreml na fotografii asi z roku 1938

» **Generál Maclean s jugoslávským politikem Kočou Popovićem a členy sovětské vojenské mise v Srbsku roku 1944**

politiky, což byl legitimní důvod k ukončení diplomatické dráhy. K tomu se ovšem musel v některém z obvodů nechat zvolit do parlamentu, a tak zahájil svoji kampaň: „Do voleb zbýval asi měsíc. Uvolnil jsem se na měsíc a začal jsem s agitací. Předtím jsem snad ani nikdy nebyl na politické schůzi. Nikdy v životě jsem neřečnil. Než týden skončil, už jsem měl tři přednášky za večer. Než uplynulo čtrnáct dní, skoro jsem si to užíval. Přijímali mě nejen mí podporovatelé, ale každý, kdo mě potkal. Dávali mi najíst, kupovali mi pítí, radili mi, říkali mi, co mám a nemám dělat. Omámený, leč šťastný jsem pil litry piva a tiskl tisíce dlaní.“ Macleanovo kouzlo zapůsobilo, byl zvolen. Bez otálení za sebe nechal zasedat zástupce a nastoupil ke své jednotce.

„Než jsem si stačil uvědomit, co se děje, **díval jsem se do hlavní pistole a půltuctu pušek.**“ Fitzroy Maclean

Zpočátku svoji vojenskou kariéru nebral nijak vážně, mísil se v něm spíše patriotismus a touha po dalších dobrodružstvích. To se však změnilo, protože byl roku 1942 nasazen v západní poušti v severní Africe. Zde absolvoval parašutistický výcvik a stal se jedním ze zakladatelů proslulé speciální jednotky britské armády SAS (Special Air Service), která operuje dodnes. Pouštní komando

bojovalo proti Rommelově armádě a Italům; zajišťovalo pouštní útoky na německé cíle, ničilo jejich letecké dráhy a letadla.

MUŽ ODVÁŽNÉHO CHARAKTERU

Maclean popsal rekrutování, soudržnost vojáků, přípravu i provedení operací. Ve všem počínání panovalo od začátku spíše odhodlání nežli vybavenost. Příjezd k SAS vylíčil následovně: „Vypadalo to, že je málo stanů. Konečně jsme narazili na jeden, který se zdál být prázdný. Uvnitř ale byla něčí výstroj. Zajímal jsem se, jestli nevdají, že někomu zaberu stan. ‚Ale, řekl Duncan ponuře, ten chudák už stan nebude potřebovat, a výstroj taky ne. Pak mi přinesl petrolejovou lampu a kanystr s vodou, roztáhl můj spací pytel na polní lůžko předchozího obyvatele stanu a odešel. Za denního světla vypadaly věci o hodně lépe. Náš tábor stál na břehu Velkého Horkého jezera. Vítr v noci ustal a na modré hladině se zrcadlilo slunce. Zatímco jsem si rozbaloval výstroj, někdo odtáhl chlopeč vchodu a do stanu nakoukla divoce vyhlížející vousatá postava. ‚Můj stan,‘ oznámila. Byl to vlastník stanu Bill Fraser. Vůbec nebyl mrtvý. Když zjistil, že zůstal sám, urazil pěšky nějakých tři sta kilometrů pouští zpět k našim liniím. Udržoval se naživu pitím rezavé vody z chladičů automobilových vraků. Z toho bylo vidět, co všechno se dá zvládnout.“

V květnu 1942 se jednotka pokusila o sabotáž v lybijském Benghází a během nevydařené operace

byl Maclean zraněn. Během zotavování v Káhiře osobně seznámil s Winstonem Churchillem, kterému o něm později prohlásil, že šlo o „muže odvážného charakteru“. Přátelství s členy SAS, které hluboce obdivoval, i se samotným Churchillem, vydrželo Macleanovi ještě dlouho po válce.

JAK UNÉST GENERÁLA

Když Rommelův Afrikakorps zahájil na podzim 1942 proti Britům ofenzivu, byl Maclean převelen do Íránu, kde se naplno rozvinul jeho „bondovský potenciál“. Byla mu svěřena první velká samostatná akce: unést generála Fazlulláha Záhídhího, velitele perských sil v oblasti Isfahánu. Britové se totiž domnívali, že je generál ve styku s německými agenty zdržujícími se v horách a chystá se za jejich pomoci provést povstání. Jak Maclean uvedl, „byla to choulostivá situace. Abychom splnili požadavky front, na nichž se bojovalo, redukovali jsme spojenecké okupační síly v severní Persii na minimum a v jižní Persii nebyly skoro žádné spojenecké síly. Nejbližší britské jednotky byly v Kómu, tři sta kilometrů severně od problematičtějšího Isfahánu. Hrozilo velmi reálné nebezpečí, že jakýkoliv náhlý pohyb britských vojáků směrem k nim vyvolá všeobecné povstání.“ Maclean tak dostal k ruce pouze hrstku mužů a jasné pokyny: dopadnout Záhídhího živého, aniž by vyvolali rozruch.

Macleanovi se nakonec podařilo získat pozvání k oficiální návštěvě Záhídhího vily. Přijel tarozemem, vešel dovnitř a byl uveden do parádního salonu. To, co následovalo, popsal Maclean ve svých pamětech: „Když o pár minut později do místnosti vešel generál Záhídhí, elegantní muž v padnoucí šedé uniformě a vyleštěných botách, zjistil, že hledí do hlavně mé automatické pistole Colt.“ Rukojmí pak Fitzroy bez jakéhokoliv odporu odvezl přímo na letiště, kde ho posadil na letadlo do Londýna. Díky jednoduchosti, s jakou zadaný úkol splnil, mu získala určitý věhlas a s ním i další bojové úkoly, kterým nakonec přivedly zpět do válečné Evropy.

« **Maclean s Titem kolem roku 1943**

JUGOSLÁVSKÁ SPOJKA

V roce 1943 zamířil Maclean do Jugoslávie, kde Spojenci podporovali srbské četníky, kteří však začali kolaborovat s Němci. Mezi důstojníky se šířily klepy o bájně postavě jakéhosi Tita, vůdce partyzánů. Právě kontakt s jeho skupinou měl Maclean zajistit. V rámci přípravy přečetl všechny dostupné knihy o Jugoslávii a naučil se základy srbštiny. Také dal dohromady vlastní jednotku výsadkářů, která byla zanedlouho vysazena v Bosně: „*Vylékl jsem se z popruhu, sbalil padák do rance a vydal se hledat partyzány. Na prvním poli, které jsem přešel, nikdo nebyl. Pak jsem se prodral křovím a narazil jsem tvář v tvář na mladíka v německé uniformě ozbrojeného samopalem. Doufal jsem, že tu uniformu má z druhé ruky. „Zdravo!“ oslovil jsem ho optimisticky. „Ja som engelski oficir!“ Mladenec pustil samopal, objal mě a křičel přes rameno: „Našao sam generala!“*

Maclean se poté setkal s Titem na jeho dočasném sídle na hradě Jajce. Muži si padli do oka a po další rok a půl spolu velmi úzce spolupracovali na koordinaci vojenské pomoci a společných akcí proti nacistům. Macleana instruoval sám Churchill, jehož syn Randolph sloužil v jeho jednotce: neměl řešit, kdo povede Jugoslávii po válce, ale zjistit, která skupina zabije nejvíc Němců, a na základě toho navrhnout způsob, jak jí pomoci zabít jich ještě víc.

Partyzány a jejich odhodlání Maclean velmi oceňoval a Tita měl osobně rád, i když se silně obával jeho náklon-

nosti ke Stalinovi. Ohledně jeho budoucí vlády neměl pochybnosti ani žádné iluze. Na druhou stranu jasnoživě rozpoznal Titovu touhu po nezávislosti.

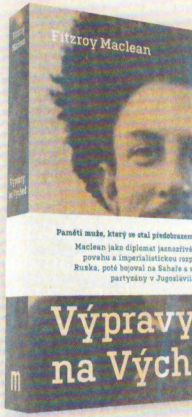
Jednotka zpočátku zažívala hladové měsíce v lesích a jeskyních, ale když byla po teheránské konferenci Macleanova mise posílena, dostal za úkol koordinovat všech 150 000 Titových partyzánů. Nato naplánoval a uvedl v chod operaci Ratweek, která měla zabránit ústupu Němců z Balkánu a jejich připojení k severní frontě. Maclean se z této pozice zúčastnil mírových dohod a jednání – všech, na které byl přizván Tito, i mnoha dalších. Detailně je pak popsal ve svých pamětech *Výpravy na Východ* (*Eastern Approaches*).

V PRVNÍ ŘADĚ DOBRODRUHEM

Uvedené memoáry sledují Macleanův osud až do osvobození Bělehradu a následujících jednání o moci. Maclean opustil Srbsko roku 1945 po ustanovení dočasné vlády, která měla vyhlásit demokratické volby a „referendum“ o formě státního zřízení. Bývalý diplomat měl jasno o Titových záměrech a poukazyval na zásadní proměnu jeho životního stylu a jisté „otrnutí“. I když opouštěl Balkán, kam se vracel život, a chystal se na návrat do vlasti, provázela jej jistá hořkost, protože tušil nástup dalšího režimu.

SOUTĚŽ**VÝPRAVY NA VÝCHOD**

Macleanovy paměti *Výpravy na Východ* nyní vycházejí poprvé v češtině v překladu Pavla Pokorného v nakladatelství Maraton. Věnují se Macleanově diplomatickému a vojenskému působení mezi lety 1937–1945. Mají charakter poutavého cestopisu, dobrodružného válečného románu i pronikavých geopolitických esejů. Přinášejí zásadní svědectví o stalinismu, bojích druhé světové války, o Titovi a tehdejší situaci na Balkáně. Knihu můžete získat, pokud správně odpovíte na otázku: **Jak se jmenoval druhý muž, který se jako Maclean během druhé světové války v britské armádě vypracoval z vojína na generála?** Odpověď pište do 24. října 2022 do schránky, kterou najdete na www.epublishing.cz/ziva-historie.

Memoáry Fitzroye Macleana, který jako jeden ze dvou mužů během války v britské armádě vystoupal v kariérním žebříčku z vojína do hodnosti generála, poskytují pohled zevnitř do kuloárů strategů druhé světové války i do opera-

ci vojenských speciálních jednotek. Vzhledem k tomu, že *Výpravy na Východ* poprvé vyšly anglicky už v roce 1949, jsou také nedocenitelným bezprostředním svědectvím. Jejich autor, který později napsal řadu dalších knih včetně díla o osobě Tita či o dějinách skotských highlanderů, ovšem zůstal po celý život zejména dobrodruhem, který neztrácel chladnokrevnost a nadhled ani v těch nejtíživějších situacích. I proto se stal vzorem pro okouzlivého agenta 007.

Po válce byl Maclean až do roku 1974 poslancem Dolní sněmovny za Konzervativní stranu. Mimo své politické angažmá se podílel na tvorbě televizních dokumentů a působil jako komentátor dění v Sovětském svazu. V devadesátých letech organizoval a osobně doprovázel zázemí pomoci do Bosny a Chorvatska. Zemřel v roce 1996 ve věku 85 let. <<

Článek vznikl na základě právě vycházející knihy *Výpravy na Východ*

<< Čepicová nášivka SAS s heslem „Who dares wins“ (Odvážný vítězí) z období druhé světové války

<< Hlídky SAS v severní Africe (1943)

